

УДК 94(477)061.235

В. О. Кацєро

ЕЛЕМЕНТИ АМЕРИКАНСЬКОЇ ТРАДИЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ МЕЦЕНАТСТВІ (2000–2010 рр.)

У статті досліджено розвиток меценатства в Україні у 2000-2010 рр. Визначено характерні його особливості, здійснено огляд найбільш притаманних для нашої держави форм і напрямів реалізації меценатської ініціативи, причин, що спонукають до заняття меценатством. Проведено комплексне порівняння із найбільш розвинутою на сьогодні меценатською традицією Сполучених Штатів Америки, виділено спільні риси.

Ключові слова: меценат, меценатство, благодійництво, традиція.

Із набуттям Україною незалежності почався новий етап розвитку благодійництва на теренах нашої держави. Почало відроджуватися і меценатство – галузь суспільного життя, колись розвинута на українських землях і така, що фактично зникла за радянської доби. Спершу цей процес був відносно повільним – в нових реаліях меценатство виявилось тісно пов'язане з накопиченням капіталу і самоусвідомленням представників верхніх соціальних прошарків населення як національної еліти. Тому розвиток цього напрямку відбувався помірними темпами порівняно з іншими формами благодійництва. Лише на початку XXI ст. меценатство стало більш помітно виділятися з поміж інших форм благодійної діяльності і на сьогодні є досить популярним в Україні. Тому метою даної роботи є огляд українського меценатства саме у 2000-2010 роках.

Україна має давню історію меценатства, окремі етапи і постаті якої наразі добре вивчені. Так, діяльність видатних меценатів минулого – Симиренків, Тарновських, Терещинків, Ханенків тощо – досліджено в роботах П.Біліченко [1], І.Суровцевої [2], Н.Товстоляк [3], О.Доника, М.Слабошпицького, Ф.Ступака, О.Яся та інших. Стан і особливості благодійництва в Україні в Новій та Новітній історії досліджується в роботах М.Дмитрієнка, М.Омецінської, І.Кравченка, В.Ковалинського, А.Макарова, О.Ткаченка та інших. Втім, розвиток меценатства в незалежній Україні на початку XXI ст. вченими-істориками окремо майже не розглядався.

В якості джерельної бази під час дослідження були залучені матеріали, надані у відкритий доступ благодійними фондами і меценатськими організаціями, публікації у ЗМІ, присвячені меценатській діяльності, аналітичні розробки експертів недержавних організацій у сфері благодійництва.

На початку XXI ст. в Україні процеси концентрації і перерозподілу капіталу вже здебільшого були завершені і в нормовані [4, с.68]. Власники фінансових ресурсів почали частину їх спрямовувати на «культурні» інвестиції та іміджеві проекти, основою яких стали численні приватні фонди, асоціації та клуби.

Слід зауважити, що різноманітні приватні фонди, базовою метою яких є сприяння розвитку мистецтва, наразі розповсюджені в багатьох країнах світу. Найбільшого розвитку у XX – на початку XXI ст. вони набули у США, перетворившись на важливу складову меценатської традиції, її невід'ємний своєрідний «бренд», що став взірцем для багатих людей інших держав.

Одним з основних принципів американської благодійної традиції стало переважання ініціативи окремих громадян та організацій над ініціативою державною [5, с.42]. Зважаючи на практичну відсутність державних меценатських ініціатив в Україні на фоні численних приватних меценатських проектів, можна провести паралелі між нашою країною і Сполученими Штатами у цьому питанні (хоча причини такої ситуації зовсім різні).

В Україні втручання держави у сферу благодійництва є мінімальним. Фактично воно зводиться до законодавчого регулювання благодійної діяльності, реєстрації та обліку благодійних організацій. При цьому якимось специфічним в нормуванні меценатства практично відсутнє – його виділенням з-поміж інших видів благодійної діяльності займаються здебільшого самі меценати, ЗМІ, експерти недержавних організацій та особи, приналежні до благодійної сфери.

Законом України від 07 березня 2002 р. «Про внесення змін до Закону України «Про благодійництво та благодійні організації» до нього було додано поняття меценатства та спонсорства:

«Меценатство – добровільна безкорислива матеріальна, фінансова, організаційна та інша підтримка фізичними особами набувачів благодійної допомоги;

Спонсорство – добровільна матеріальна, фінансова, організаційна та інша підтримка фізичними та юридичними особами набувачів благодійної допомоги з метою популяризації виключно свого імені (найменування), свого знака для товарів і послуг» [6]. Як бачимо, введений термін ніяк не відповідає традиційним уявленням про меценатство як покровительство мистецтву, науці, культурі, освіті, яке знайшло відображення в енциклопедичних визначеннях цього слова.

У 2004 р. народним депутатом України - членом депутатської групи «Союз» М. Г. Баграєвим був внесений законопроект (№ 6176 від 22.09.2004) Закону України «Про меценатство» [7; 8], втім і на сьогодні цей документ так і залишається лише законодавчою ініціативою.

У Сполучених Штатах законодавство побудоване таким чином, щоб сприяти будь-яким проявам благодійної діяльності, незалежно від їх спрямованості. Держава виступає в якості центрального регулятора фінансових відносин, які, в свою чергу, використовує в якості стимулювання благодійних ініціатив – у тому числі й меценатства. При цьому домінування приватних ініціатив зумовлюється стимулюванням на всіх

рівнях. Воно стало фактично елементом психології, що проявляється навіть у промовах політиків: «Я аплодую організації, яка доводить своєю діяльністю, наскільки приватна благодійність може зробити без державних мандатів або втручання» (Рон Пауль, конгресмен) [9].

Така політика дозволяє громадянам самим визначатися із тим, який напрямок благодійності для них є більш цікавим. Що стосується меценатства у більш вузькому сенсі – традиційно прийнятому понятті допомоги в першу чергу митцям та представникам культурної сфери, така система згідно зі статистикою на 2010 рік дозволила йому закріпитися на третьому місці у рейтингу благодійних ініціатив. За даними Національного центру благодійної статистики (National Centre for Charitable Statistics, NCCS), благодійні ініціативи у сфері мистецтва, культури та гуманітарних дисциплін поступаються лише освітнім програмам та благодійництву на релігійному ґрунті. Проте, якщо розглядати меценатство більш широко, поєднуючи розвиток культури, мистецтва та освіти, воно виявиться домінуючою формою благодійної діяльності [10].

Меценатство (так само, як і благодійництво та філантропія) у сфері мистецтва у XX ст. набули у Сполучених Штатах Америки характер національної традиції, що базується на менталітеті тієї складової верхнього соціального прошарку, яка належить до бізнесових кіл. Окрім, власне, альтруїстичних мотивів і меркантильних інтересів, пов'язаних із особливостями системи оподаткування США, лояльної до благодійників, важливу роль у цій сфері відіграє аспект престижу. Меценат, який виступає фінансовим донором для неприбуткових творчих організацій чи проектів, таким способом заявляє про свою приналежність до елітарних кіл. Згідно з американськими традиціями благодійництва, участь у філантропічній діяльності у сфері мистецтва, входження до складу ради директорів чи опікунів неприбуткових організацій творчого спрямування, надання їм фінансової, організаційної та інших видів допомоги є характерною рисою, що визначає в очах громадськості приналежність особи мецената до вищих прошарків суспільства, свідченням особливо тонкого естетичного смаку, інтелігентності й інтелектуальності. При цьому важливу роль у висвітленні такого позиціонування для широкої аудиторії відіграють засоби масової інформації [11, с.37].

Меценатська діяльність українців також достатньо широко висвітлюється у пресі. Що є закономірним, адже однією з її цілей є створення позитивного іміджу особи благодійника. Окрім висвітлення певних тематичних подій за участю меценатів або пов'язаних з їх іменами організацій чи заходів, періодичних інтерв'ю із надавачами меценатської допомоги, засоби масової інформації публікують тематичні рейтинги. В якості прикладу, розглянемо заснований у 2009 році журналістами та експертами видавництва «Економіка» проект, що виділив п'ятірку провідних українських меценатів [12, с.14]. У грудні 2009 року газета «Дело» опублікувала рейтинг «Кращих проектів українських меценатів». Для його створення було проаналізовано проекти, реалізовані у період з 1 січня 2008 року до 30 червня 2009 року. Критеріями оцінки стали: важливість результатів проекту для суспільства, інноваційність, життєздатність і масштабність. Перше місце у списку меценатів зайняв засновник інвестиційно-консалтингової компанії «EastOne» Віктор Пінчук, який роком раніше став кандидатом на занесення до рейтингу 100 найбільш впливових людей у світі мистецтва [13]. Далі розташувались голова ради директорів компанії «ІСД» Сергій Тарута, власник компанії «СКМ» Рінат Ахметов, почесний президент концерну «АВЕК і Ко» Олександр Фельдман та голова ради директорів ТОВ «Інтеко-Холдінг» Дмитро Андрієвський.

Слід зауважити, що під час складання рейтингів проекти було розділено на п'ять номінацій: підтримка і розвиток образотворчого мистецтва, допомога художнім музеям; збереження історичної і культурної спадщини; підтримка і розвиток театру, музики, кінематографа; підтримка і розвиток літератури; розвиток і популяризація культури, підтримка юних талантів. Як бачимо, всі номінації зводяться до сфери культури та мистецтва, хоча визначення меценатства в українському законодавстві не обмежує цей вид благодійної діяльності якоюсь окремою сферою застосування [14].

Меценати в Україні нерідко діють в індивідуальному порядку, але частіше йдуть шляхом створення організацій для реалізації своєї благодійної діяльності. В якості прикладів таких організацій можна навести фонд «Victor Pinchuk Foundation», Міжнародний благодійний фонд «Фонд Олександра Фельдмана», благодійний фонд «Розвиток України», Миколаївський регіональний фонд «Меценат», фонд «Букраній» та інші. Вони займаються охороною архітектурних пам'яток, фінансуванням мистецьких проектів, призначенням стипендій талановитим студентам і науковцям, реалізацією культурних програм та іншими благодійними проектами в галузі культури, мистецтва, освіти та науки.

З початку XXI ст. в Україні стали регулярно проводитися благодійні акції культурно-мистецького спрямування. Вони носять як загальнодоступний так і елітарний, закритий характер. В якості прикладу можна навести заходи на кшталт благодійного концерту пам'яті Фредеріка Шопена 26 вересня 2010 р. у Києві, який об'єднав у собі культурний захід, виставку живопису і прикрас та аукціон, а отримані кошти пішли на допомогу дітям – вихованцям Центру дитячої і сімейної психології «Я+сім'я» (м.Київ) [15]. Оскільки Україна є державою з давніми традиціями духовного мистецтва, природною є зацікавленість меценатів у патронуванні і цього напрямку. Наприклад, у 2010 р. з метою зібрати кошти на будівництво православного комплексу Храму Воскресіння Христового та Духовно-просвітницького центру, була проведена низка «тихих аукціонів», ініційованих арт-центром «Меценат». На аукціонах благодійникам пропонувалися картини та скульптури. Перший аукціон відбувся 26 березня і приніс організаціям 1 мільйон 172 тисячі гривень [16].

Звичайно, меценатська діяльність не обмежується лише аукціонами. Прикладом прямого вкладу в розвиток культури може слугувати придбання дзвону «Благочестивий князь Олег» для храму Успіння Богородиці у Львові. Цей храм, що входить до Державного реєстру національного культурного надбання, є однією з найвидатніших споруд міста і кожного року приваблює тисячі туристів з України та з-за кордону. У XIX ст. дзвіницю собору прикрашали три дзвони, але наступного століття храм втратив свою гордість.

Історичну традицію було відновлено навесні 2006-го року завдяки групі меценатів, які профінансували відливу і встановлення третього дзвону. Цікаво, що цей вчинок є продовженням давньої традиції львівських меценатів. Наприклад, громадянин Львова, купець, меценат, шляхтич Костянтин Корняк (десь між 1517 – 1520 рр. – 1603 р.) – який, зокрема, був членом Успенського братства, що розташовувалось у храмі Успіння Богородиці – на свої гроші фінансував будівництво культових споруд і закупав дзвони для галицьких дзвіниць [17, с.10].

Якщо розділити меценатську діяльність за спрямуванням, то здебільшого вона орієнтована на підтримку культури, мистецтва, освіти, науки, меншою мірою – на спорт (у спортивній сфері більш широко розповсюджений такий вид благодійної діяльності як спонсорство). В якості прикладу меценатських організацій переважно мистецького напрямку, найбільш популярного серед українських благодійників, можна навести «Клуб меценатів». Засновник клубу Олександр Прогнімак характеризує спектр діяльності клубу як достатньо широкий: «координація охорони культурної спадщини і національного історико-культурного середовища; допомога талановитій творчій молоді, у тому числі, дітям з малозабезпечених та багатодітних сімей; сприяння музейній і бібліотечній справі в Україні; забезпечення мистецьких навчальних закладів сучасними підручниками та посібниками, методичною та науковою літературою; проведення культурних заходів, у тому числі, фестивалів, конкурсів, виставок, конференцій та багато іншого» [18]. Проте більшість подій, пов'язаних із цією мистецькою організацією, які висвітлюються у пресі, стосуються благодійних виставок та аукціонів живопису, іконопису, букіністики. Також Олександр Прогнімак є засновником фонду «Арт Інвест», створеного задля придбання, відновлення та збереження творів українського мистецтва, що мають загальнонаціональне значення [19].

Отже, як бачимо, меценатська діяльність в Україні здебільшого не відходить від своїх загальноприйнятих стереотипних форм як діяльності з покровительства насамперед культурі та мистецтву. В якості меценатів виступають переважно особи, які накопичили капітал наприкінці ХХ ст. і зараз зацікавлені у формуванні власного іміджу як представників національної еліти. Реалізується меценатська діяльність переважно через цільові фонди та благодійні організації. Розвиток меценатства в нашій державі відбувається близько до традицій Сполучених Штатів Америки, які наразі є взірцем для більшості країн світу, і швидше за все, воно надалі буде розвиватися у тому ж напрямку.

Джерела та література

1. Біліченко П.Г. Просвітницька діяльність українських меценатів родини Терещенків (друга половина ХІХ – поч. ХХ століття): дис. на здоб. наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Біліченко Павло Геннадійович ; Харківський національний педагогічний ун-т ім. Г.С.Сковороди. – Харків, 2008. – 204 с.
2. Суровцева І.Ю. Меценатство в Україні другої половини ХІХ - початку ХХ ст. : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.01 «Історія України» / Суровцева Ірина Юріївна ; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2006. – 19 с.
3. Товстоляк Н.М. Меценати і суспільні діячі Тарновські, їх місце і роль в історії України ХІХ ст. : дис. на здоб. наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Товстоляк Надія Миколаївна. – Кривий Ріг, 2006. – 253 с.
4. Українська приватизація: групи інтересів, причини кризи, шляхи її подолання / О.Й.Пасхавер, Л.Т.Верховодова, К.М.Агеева; - К.: Центр економічного розвитку, 2008. – 85 с.
5. Колосова Н.А. Благодійна діяльність в культурі України в контексті вітчизняних і європейських традицій (кінець ХХ – початок ХХІ.) : дис. на здоб. наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 17.00.01 «Теорія та історія культури» / Колосова Наталія Анатоліївна ; Київський національний університет культури і мистецтв. – К., 2006. – 204 с.
6. Про внесення змін до Закону України «Про благодійництво та благодійні організації». Верховна Рада України; Закон від 07.03.2002 № 3091-III. [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. Офіційний веб-сайт – Режим доступу до матеріалів: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3091-14/ed20110515>.
7. Закон України про меценатство [Електронний ресурс]: Міжнародний арт центр «Меценат» – Режим доступу до матеріалів: <http://maecenas.com.ua/uk/patronage-and-governance/640-zakon-ukrainy-pro-mecenatstvo.html>.
8. Проект Закону про меценатство. [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. Офіційний веб-сайт – Режим доступу до матеріалів: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_2?id=&pf3516=6176&skl=5
9. Congressman Ron Paul, 14th District of Texas. In Praise of Private Charity [Електронний ресурс]: United States House of Representatives. Official website – Режим доступу: http://paul.house.gov/index.php?option=com_content&view=article&id=1962:in-praise-of-private-charity&catid=62:texas-straight-talk
10. Number of Public Charities in the United States, 2010 [Електронний ресурс]: Urban Institute, National Centre for Charitable Statistics – Режим доступу до матеріалів: <http://nccsdataweb.urban.org/PubApps/profileDrillDown.php?state=US&rpt=PC>
11. Благотворительность в России и за рубежом // НИИ Инфоркультура. Рос. гос. б-ка. – М., 1993. – Вып. 4–5. – Информ. сообщ. № 1-9.
12. Спецпроект газеты «ДЕЛО»: «Лучшие проекты украинских меценатов» // Дело. – 2010. – №210 (963). – С. 14.
13. Віктора Пінчука названо претендентом до рейтингу 100 найбільш впливових людей в світі мистецтва 2008. [Електронний ресурс]: Фонд Віктора Пінчука – Режим доступу: <http://pinchukfund.org/ua/uk/news/archive/2007/10/23/510.html>
14. Про благодійництво та благодійні організації. Верховна Рада України; Закон від 16.09.1997 № 531/97-ВР. [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. Офіційний веб-сайт – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=531%2F97-%E2%F0>
15. Kiev Cigar Club сообщает о Chopin Charity Concert. [Електронний ресурс]: Проект «GolfStream» – Режим доступу: <http://kievgolfclub.com/ru/event/730>
16. 8 апреля состоялась торжественная церемония награждения меценатов, поддержавших проект «Духовность в современном искусстве» [Електронний ресурс]: Міжнародний арт центр «Меценат» – Режим доступу до матеріалів: <http://maecenas.com.ua/uk/patronage-and-governance/640-zakon-ukrainy-pro-mecenatstvo.html>
17. Ірина Єгорова. Повернення «Благочестивого князя Олега» // День. – 2006. – №68. – С. 10.
18. Про меценатство і благодійництво від Олександра Прогнімака (інтерв'ю для сайту i-pro.kiev.ua) [електронний ресурс]: Клуб Меценатів – Режим доступу до матеріалів: <http://mecenat-club.org/news/36/25/pro-metsenatstvo-blagod-jnitstvo-v-d-oleksandra-progn-maka-intervyu-dlya-sajta-i-pro-kiev-ua>

19. Александр Прогнимак – Президент Клуба Меценатов Украины. [електронний ресурс]: Клуб Меценатів – Режим доступу до матеріалів: http://mecenat-club.org/about/president_kluba/

Кацера В. А. Элементы американской традиции в украинском меценатстве (2000-2010 гг.)

В статье исследовано развитие меценатства в Украине в 2000-2010 гг. Определены характерные его особенности, осуществлен обзор наиболее характерных для нашего государства форм и направлений реализации меценатской инициативы, причин, побуждающих к занятию меценатством. Проведено комплексное сравнение с наиболее развитой на сегодня меценатской традицией США, выделены общие черты.

Ключевые слова: меценат, меценатство, благотворительность, традиция.

Katsero V. O. Elements of the American tradition of patronage in Ukraine in the early twenty-first century (2000-2010).

Author has investigated the development of philanthropy in Ukraine in 2000-2010, defined its dominant features. There has been carried out an overview of the most typical forms and directions of philanthropic initiatives in our state, the reasons to engage in patronage. A comprehensive comparison with the tradition of patronage in United States was made, common elements of the U.S. and Ukrainian systems were also highlighted.

Keywords: philanthropist, philanthropy, charity, tradition.

УДК 94(477)(342.51+342.52+342.56)

Л. І. Полякова

ЕВОЛЮЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ ГІЛОК ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ В РОЗРІЗІ СОЦІОЛОГІЧНОГО ОПИТУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті розкриваються результати соціологічного опитування населення Запорізької області з питань, що стосуються діяльності та взаємодії гілок державної влади з моменту проголошення незалежності України до 2011 р.

Ключові слова: еволюція, законодавча влада, виконавча влада, судова влада, взаємодія, Президент, Прем'єр-міністр.

Питання взаємодії гілок державної влади постало на порядок денний ще у 1991 р. – з моменту проголошення незалежності України. За Конституцією влада в державі належить народу, тому виникла необхідність проведення соціологічного опитування та з'ясування точки зору народу на питання взаємодії та еволюційних процесів у взаємодії гілок державної влади.

Для виявлення рівня взаємодії гілок влади в регіоні і в країні в цілому з 1 по 16 червня 2011 року лабораторією соціологічних досліджень Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького було проведено анкетне опитування.

Генеральна сукупність, яка презентує об'єкт дослідження – населення Запорізької області віком старше 18 років становить 1596478 чоловік.

Відповідно до визначеної генеральної сукупності було сформовано вибірку, яку становить 410 осіб. Вибірка є районованою, квотною.

Районування здійснювалося шляхом відбору об'єктів репрезентації, що є носіями відповідної ознаки, яка є значущою для дослідження, а саме наявність апарату службовців державної та міської влади (обласні та районні держадміністрації та органи місцевого самоврядування). Відповідно до районування були вибрані респонденти: з обласного центру (Запоріжжя), міста обласного підпорядкування (Мелітополь), міст районного підпорядкування (Оріхів, Молочанськ, Пологи), селищ міського типу (Приазовське, Веселе, Чернігівка, Якимівка) та сіл (35).

В кожному з умовних районів було відібрано по 82 особи і розподілено за статтю, віковими групами, рівнем освіти та характером зайнятості.

Основні соціально-демографічні характеристики респондентів представлені в Таблиці 1.

Таблиця 1

Соціально-демографічна характеристика респондентів

		N	%
Усього опитано (осіб):		406	100
За статтю	чоловіки	192	47,3
	жінки	214	52,7
За віком	до 30 років	60	14,8
	30-39 років	80	19,7
	40-49 років	93	22,9
	50-59 років	93	22,9
	60 років і старші	80	19,7